

Changing Realities: Eating Meat and Fish

(1) תלמוד בבלי מסכת פסחים דף עו עמוד ב

תני רב כהנא בריה דרב חיננא סבא: פת שאפאה עם צלי בתנור - אסור לאכלה בכותחא. ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא - אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא. מר בר רב אשי אמר: אפילו במילחא נמי אסורה, משום דקשיא לריחא ולדבר אחר.

(2) רש"י מסכת פסחים דף עו עמוד ב

ביניתא - דג.
דאיטוי בהדי בישרא - בתנור אחד.
אסרה רבא מפרזיקא למיכלה בכותחא - שיש בו חלב, משום דקסבר ריחא מילתא היא.
לדבר אחר - צרעת.

(3) שולחן ערוך אורח חיים הלכות בציעת הפת, סעודה, וברכת המזון סימן קעג סעיף ב

בין בשר לדגים, חובה ליטול משום א דקשה (ג) לדבר [א] אחר, וחמירא סכנתא מאיסורא (ד) (ועיין י"ד סי' קט"ז).

^א **מגן אברהם:** דקשה לד"א - ואפשר דבזמן הזה אין סכנה כ"כ דחזינן כמה דברים המוזכרים בגמ' שהם סכנה לרוח רעה ושאר דברים והאידנא אינו מזיק דנשתנו הטבעיות וגם הכל לפי טבע הארצות ועב"ד סי' שט"ז ס"ג ובא"ע סימן קנ"ו וכ"כ הב"ח בשם הרמב"ם:
^(א) **משנה ברורה:** לדבר אחר - צרעת ועיין במ"א שכתב דאפשר דבזמנינו אין סכנה כ"כ דבכמה דברים נשתנו הטבעים ע"ש:
^(א) **שערי תשובה:** אחר - עבה"ט וע' פר"ח יו"ד סי' פ"ט מ"ש על דברי הרשב"א שא"צ כלי ליטול לתוכו ובח"צ סימן נ"ה השיג עליו וכן הרש"ל הבין בהרשב"א כפר"ח והשיג עליו בא"ר שהכוונה שא"צ כדי ליטול ממנו ע"ש ומ"ש בהג"ה צריכים מים דוקא ע' בת"ח כלל ע"ז ובמ"י שם והא"ר כ' ליישב האחרונים:
^(ד) **משנה ברורה:** ועיין ביו"ד סי' קט"ז - ושם נתבאר בהג"ה דמנהגנו שאין חוששין לזה וסיים דמ"מ [ב] יש לאכול דבר ביניהם ולשתות דהוי קינוח והדחה:

(4) שולחן ערוך יורה דעה הלכות תערובות סימן קטז סעיף ב

צריך ליזהר שלא לאכול ^(ב) בשר ודג ביחד, מפני שקשה לצרעת. הגה: ^א וכן אין לצלות בשר עם דג, משום ריחא. ^ג ^ב מיהו ^(א) בדיעבד אינו אוסר (ארוך כלל ל"ט דין כ"ה).

^(ב) **פתחי תשובה:** בשר ודג - עיין בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ד שנשאל על שומן אווז שנתערב תוך תבשיל של דגים אם יש חשש סכנה בדבר או לא דאולי אין סכנה רק בבשר בהמה משא"כ עופות שנבראו מהרקק וברגליהם יש להם קשקשת כדגים והשיב דאין חילוק והכי מוכח מדברי הפוסקים דלעיל סי' ט' הובא בבה"ט שם סק"ד ע"ש. ועמ"ש לעיל סי' פ"ז סק"ט:

^א **ש"ך:** וכן כו' - ז"ל ד"מ באו"ה כלל ל"ט כתב דלכתחלה אסור לצלות בשר עם דגים משום ריחא מילתא אבל בדיעבד שרי דלא הוי סכנה רק דרך בישול ואם הם סמוכים שהשומן זב מאחד לחבירו אסורים ואף דיעבד כדאיתא פכ"צ עכ"ל ומהרש"ל באו"ש סימן ל"ה ובספרו פג"ה סי' ט"ו כתב דמותר לצלות דגים עם בשר בתנור אחד אפילו לכתחלה ואין בו משום ריחא מילתא לענין סכנה דדוקא כשצולין אותן מחוברים זה אצל זה אסור וע"ש ובספר באר שבע דף ק"א האריך בזה וחלק עליו ופסק דאפילו בדיעבד אסורים משום ריחא מילתא אפי' נצלו נפרדים זה מזה בתנור אחד כתב דאפילו במקום דנוהגים להתיר לענין איסור בדיעבד ריחא מילתא ולאסור לכתחלה כדלעיל בסימן ק"ח לענין סכנתא אסור אפי' דיעבד וע"ש:

^ב **ביאור הגר"א:** וכן אין כו'. שם:

^ג **ביאור הגר"א:** מיהו כו'. כמ"ש בסי' ק"ח דבדיעבד ריחא לאו מילתא היא:

^א **ט"ז:** מיהו בדיעבד אינו אסור. - היינו בריחא לחוד אבל אם נתבשלו יחד אסורין אף דיעבד וכתב או"ה כלל כ"ג וז"ל וכל המרדכי וא"ז

פרק א"מ דבר שיש בו משום סכנה דינו כאיסור לבטלו בס' ויותר חמור דאפילו ביבש במינו צריך ששים עכ"ל וכ"ש חתיכת בשר שנפלה ליורה שיש בו דגים או איפכא שיש שם סכנה שצריך ס' נגדו אבל משום טעם בליעת כלי ליכא למיחש כו' עכ"ל והקשה בד"מ דהא איתא בטור דחיישין לגילוי אפילו במ' סאה מים וא"א שלא יהא ס' אפילו שתה נחש ממנו עכ"ל וכן כתוב במהרי"ל שלפוחית מדג שנפלה לקדירת בשר ונתבשל שם ואסר מהר"י סג"ל הכל משום סכנה עכ"ל משמע דלא מהני ס' דחמירא סכנתא מאיסורא וכתב רש"ל פרק ג"ה סי' ט"ו דאפילו לכתחלה אין להחמיר בתנור גדול לענין זה אע"פ דלענין איסור בשר בחלב מחמירין לכתחלה וע"כ נ"ל פשוט דאותן הלחמים שאופין בתנור אחד עם בשר אין סכנה כלל לאכלם עם דגים אע"פ שהתנור היה סתום:

5) ערוך השולחן אורח חיים הלכות סעודה סימן קעג

סעיף ב

ואין לשאול כשיש חובה ליטול ידיו למה לא תקנו ברכה לזה די"ל דזהו כהכשר אוכל כמו ניקור ומליחה [תוס' שם סד"ה מים] ולא שייך ברכה על זה והנה לפ"ז אין זה שייך כלל להלכות סעודה אלא לדיני בשר בחלב ונתבאר ביו"ד סי' פ"ט ובאמת הרמב"ם לא הזכיר זה בה' ברכות אך בפ"ט ממאכלות אסורות וגם לא הזכיר שם לשון נטילה אלא הדחה ע"ש ולפ"ז דברי רבינו הב"י מתפרשים לשני הפירושים וכתב עוד דבין בשר לדגים חובה ליטול משום דקשה לצרעת וחמירא סכנתא מאיסורא וקצת ראייה לזה מפסחים [ע"ו:] והרמב"ם לא הזכיר זה וכתבו דעתה נשתנו הטבעים [מג"א] וגם התוס' ספ"ק דמועד קטן כתבו כעין זה ואנחנו אין אוכלים דגים אחר בשר רק בשר אחר דגים ושמענו שיש מקומות שאוכלין בשר ואח"כ דגים:

6) ערוך השולחן יורה דעה הלכות תערובות סימן קטז

סעיף י

צריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד מפני שקשה לצרעת [פסחים ע"ו ב] ואין חילוק בין בשר בהמה לבשר עוף וכן אין לצלות בשר עם דג בתנור קטן כאחד משום ריחא מיהו בדיעבד אינו אסור דלא הוי סכנה רק דרך ביטול אבל אם השומן זב מזה לזה ודאי אסור ויש מתירים בצלייה אפילו לכתחלה ויש אוסרים גם בדיעבד [עי' ש"ך סק"א] ואנו אין לנו רק דברי רבינו הרמ"א שפסק דמותר בדיעבד וירחץ ידיו בין אכילת דגים לבשר ויאכל פת שריו בינתים כדי לרחוץ פיו וי"א דאין לחוש לזה רק כשמבשלין יחד ואכלן או נצלו יחד דאז יש סכנה אבל לאכלן זה אחר זה אין לחוש וכתב רבינו הרמ"א דכן נוהגין שלא לרחוץ הפה והידים ביניהם ומ"מ יש לאכול דבר ביניהם ולשתות דהוי קינוח והדחה עכ"ל וי"א דעכשיו נשתנו הטבעים וכמה דברים שאמרו בגמ' משום רוח רעה ואנו אין נזהרין בזה ואין המדינות שוות זל"ז [מג"א סי' רע"ג סק"א] וגם רבותינו בעלי התוס' במועד קטן [י"א א ד"ה כוורא] כתבו על מה שאמרו בגמ' שם דכוורא סמוך למיסרחא מעלי זל"ל ובזמנה"ז תופסים סכנה למיכל סמוך לסירחון וגם בשתיית מים אחר דג דאיתא שם דמעלי ועכשיו אינו כן ושמא נשתנו כמו הרפואות שבש"ס שאין טובות בזמנה"ז עכ"ל ודע שיש מי שאומר דדבר של סכנה ביטול דגים בבשר אינו בטל אפילו בששים [ט"ז סק"ב] וחלקו עליו כמה מהגדולים דרך בארס נחש אין לו ביטול אבל בשאר דברים בטל בס' כבאיסור דכיון שיש ס' שוב אין כאן טעם ואין בזה סכנה [נקה"כ שב"י חה"ש ופר"ח סק"ה] ובמליחת בשר ודג ליכא סכנה [שם] וראיה ברורה דדג בבשר בטל בס' מחולין צ"ז כלכיס באילפס ע"ש ברש"י:

7) טור אורח חיים הלכות בציעת הפת, סעודה, וברכת המזון סימן קעג

מים אמצעיים רשות א"ר נחמן ל"ש אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה פירוש בין תבשיל לתבשיל אפילו היה הראשון של בשר והשני של גבינה אין צריך ליטול כיון שאין הבשר בעין ואין בו אלא טעם וגם הב' אין בו אלא טעם גבינה אבל אם אכל אחר התבשיל של בשר הגבינה בעין חובה הוא ליטול וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנתא מאיסורא. כתב בה"ג שהאוכל בשר מותר לאכול אחריו גבינה מיד ע"י קינוח ונטילה והאוכל גבינה מותר לאכול בשר מיד אף בלא קינוח ונטילה וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהגו העולם כן אלא נוהגין שלא לאכול גבינה אחר הבשר אפי' הוא בשר עוף ואין לשנות המנהג הילכך אין לאכול גבינה אחר הבשר עד שישהא כשיעור מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב ואם יש בשר בין השיניים צריך להסירו ובשר אחר גבינה מותר מיד ע"י קינוח והדחת פיו ונט"י ואם הוא יום ורואה שידי נקיות א"צ נטילה והקינוח הוא שילעוס פת ויקנח בו פיו יפה או בכל דבר חוץ מקמחא דשערא מפני שהוא רך ונדבק בשיניים וכן לא בתמרא וירקא ואחר הקינוח ידיו פיו במים או ביין (ס"א ב' פעמים): שני אכסנאין שאין מכירין זה את זה אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין ואם היו מכירין זה את זה או ב' אחין אפילו מקפידין זה על זה אסורין עד שיעשו שום היכרא ביניהם כגון להפסיק בקנקן או בלחם או שיאכל כל אחד על מפה שלו לבדו:

8) טור יורה דעה הלכות תערובות סימן קטז

דברים האסורים משום סכנה:

יש דברים שאסורם חכמים משום סכנה כגון ... וצריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד שקשה לצרעת ויש מחמירין בדבר לייחד

לדגים כלים לבד וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל לרחוץ ידיו בין בשר לדג והיה שורה פת ביין ואוכלו בנתיים כדי לרחוץ פיו ...

9) בית יוסף אורח חיים סימן קעג

ב ומ"ש רבינו ואדוני אבי ז"ל היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנתא מאיסורא. הכל בו (סי' כג טז.) כתב שגם הר"ם נ"ע היה נוהג כן מזה הטעם ולא פירש מהיכן למד הר"ם כן ונראה שלמדו כן מדגרסינן בפרק כיצד צולין (פסחים עו:) ההיא ביניתא דאיטויא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזקיא למיכלה בכותחא מר בר רב אשי אמר אפילו במילחא נמי אסורה משום דקשה לריחא ולדבר אחר. ופירש רש"י דאיטויא בהדי בשרא. בתנור אחד: לדבר אחר. צרעת:

10) בית יוסף יורה דעה סימן קטז

ב וצריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד שקשה לצרעת. הכי אמרינן בפרק כיצד צולין (פסחים עו:) דפת שאפאה עם הצלי אסור לאוכלו עם הכותח (ההיא ביניתא דאיטויא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזקיא למיכלה בכותחא מר בר רב אשי אמר אפילו במילחא נמי אסורה) משום דקשיא (לריחא ולדבר) [לדבר] אחר:

11) ב"ח אורח חיים סימן קעג

ב ואדוני אבי הרא"ש היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים וכו'. נראה דמשמע ליה לרבינו מדברי רבינו תם דמדכתב ועוד בין תבשיל לתבשיל ששניהם של בשר או שניהם של גבינה למה לו ליטול ידיו כלל דמאי קושיא ודילמא בשניהם של בשר כשאחד בשר בהמה והשני בשר דגים קאמר דיש לו ליטול מחששא דדבר אחר **בעל כרחך דסבירא ליה לרבינו תם דליכא חששא דסכנתא אלא בדגים שנצלו עם בשר בתנור אחד אבל כשאוכלן בזה אחר זה ליכא חששא דסכנתא** ולפיכך כתב רבינו דאדוני אבי הרא"ש היה חושש גם בזה והיה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנתא מאיסורא והכי נהוג עלמא כהרא"ש:

12) תוספות מסכת מועד קטן דף יא עמוד א

כוורא סמוך למסרחיה מעלי - ובזמן הזה תופסים סכנה למיכל סמוך לסירחון וגם משתי עלה אבוה דאמר בסמוך דמעלי **ושמא נשתנו כמו הרפואות שבש"ס שאינן טובות בזמן הזה או שמא נהרות דבבל מעלו לו טפי** ויש מפרשים דכוורא לא בכלל דגים מיירי ושם דג ששמו כוורא ומשונה בדברים האלו משאר דגים כדאמרינן פ' כל הבשר (חולין דף קט:) אסר לן גירותא שרא לן לישנא דכוורא ואין נראה שיהא בכל הלשונות של דגים טעם אחד.

13) ים של שלמה מסכת חולין פרק ח

יב. דין שצריך האדם להזהר, ...

אע"פ שיש חרם הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד, כדי שלא להוציא לעז על חכמים הקדמונים, ...

14) רבי עקיבא איגר מסכת שבת דף סז עמוד א

שם מי שיש לו עצם בגרונו כו' במהרי"ל (בלקוטים שבסוף הספר) איתא **וז"ל אמר לנו מהרי"ל כל הרפואות שבכל התלמוד אסור לנסות אותם משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרן וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלו על דברי חכמים** מלבד הא דאיתא בשבת מי שיש לו עצם בגרונו מביא מאותו המין ר"ל מאותו מין עצם ויניחו לו על קדקדו ויאמר הכי (חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד) והלחש הזה בדוק ומנוסה לכן אותו לבד מתירו ולא שום א' יותר עכ"ל, וראיתי בספר שושני לקט שכתב ומחמת שמצאתי שינוי נוסחאות לכך אודיעך הנוסחא אחרת במפעלות (סי' של"ח) **וז"ל מי שנכנס עצם בצוארו או דבר אחר יקח כלי עם מים קרים מן באר ותשים רגלך השמאלית בתוך המים ואיש אחר ילחוש באזןך חד נחית בלע בלע נחית חד חד וצריך להניח מאותו מין על קדקדו ויאמר לחש הנזכר ג"פ ואחרי הלחש הנזכר יאמר (יזר יזר בלע בלע יזר יזר) עכ"ל.**

15) שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קא

...

אברא המהרש"ל פג"ה ס"ס ט"ו כתב דמדלא הביא הרמב"ם הך דמר בר רב אשי דפסחי' דביניתא דאטוי בהדי בשרא אסור למכלי אפי' במילחא משום סכנתא ש"מ דהוא ברוב בקיאותו בטבעיות וברפואות ידע דבריאחא אינו מזיק והש"ס מיירי שנטוה עם בשר ממש ע"ש

ודחוקו מפורסם דמ"מ ה"ל להרמב"ם להביא עכ"פ דאסור לצלות דגי' עם בשר ממש והרי הוא השמיט הכל ועלה ברעיוני תחלה דס"ל לרמב"ם דביניתא הוא דג ידוע שנקרא כן והוא שאסור לאכול עם בשר משום סכנתא ולא דגים אחרים וכה"ג כ' תוס' ספ"ק דמ"ק גבי כוורי ואותו ביניתא אינו מצוי בינינו ומשו"ה השמיטו הרמב"ם ומ"מ נ"ל דוחק דעכ"פ לא יספך זכר המין ההוא ממקומו במדינתו והי' לו לרמב"ם להביאו לאנשי מדינתו ויותר נראה דלפי עוצם חכמתו ידע והבין שנשתנו הטבעיי' בענין זה וכמ"ש תוס' ספ"ק דמ"ק הנ"ל ועוד להם כיוצא בזה ביומא ע"ז ע"ב ד"ה משום שיבתי' ובפ' א"ט מ"ז ע"א ד"ה כל הני ובע"ז כ"ז ע"ב ד"ה פרה וע"ש מ"ש תוס' בבכורו' ר"פ הלוקח וז"ל ובמג"א ס' קע"ג סק"ו כ' ג"כ דאפשר דנשתנו הטבעיי' ומייתי ראיות אחרות ומ"מ כל הראיות יש לדחות דהתם ניברר לנו שנשתנה המקום או הזמן דוק ותשכח ואפי' הך דשיבתי' י"ל אותם הבקיאם בהם ובשמותיהם וכותבי' קמיעות יודעי' רוחות ושידון דשכיחי ודלא שכיחי וע"פ ע"פ גבי זרדא דמתא ודדברי' ועמ"ש תוס' במעילה י"ז ע"ב ד"ה יצא לקראתו וכו' ועיין ס' חסידים אבל הכא מי הגיד לנו שבטל אותה החששא דישראלים נזהרים באמת ומשארי' אומות אין ראי' דאכלי שקצים ורמשי' וחביל גופי' כדאי' בע"ז ל"א ע"ב גבי ארמאי דוקאני דשתי' גילוי' ולא מתו מהם ע"ש אלא משום דחזינן לרמב"ם דרב גוברי' ברפואות וטבעיות שהשמיט הנ"ל ע"כ ניסה בחקירתו ומצא שנשתנו הטבעיי' בזה ובשכנה"ג בא"ח ראיתי שכל מ"ש הר"ב בי"ד לאסור דגים עם חלב כמבוא' בא"ח שצווחו עליו הא בחלב ליכא קפידא כלל וכל שכונתו כך כמ"ש בא"ח שבשר עם דגים מסוכן על פי רופאים הכא נמי עם חלב מסוכן על פי רופאים שאמרו כן ולפע"נד זה אינו אמת ונאמן עלינו הרמב"ם גדול הרופאים.

והשתא נהי שלא נסמוך על זה לעשות מעשה לאכלם זע"ז דאפשר דה"ל כמו דבר הנאסר במנין ואפשר דלא שייך בזה כל הני תירוצי' הנאמרי' בגילוי' ומש"ו וה' אנו נזהרים ומנהג אבותינו תורה מ"מ הרווחנו שיצאנו מחמירת סכנתא דהשתא מיהת ליכא סכנתא ואפשר שגם בזמנא לא הי' הסכנה אלא במין ביניתא ולא במינים המצויים בינינו כלל וליכא אלא אי' קל דרבנן דנהי דדבר שבמנין דאורייתא הוא היינו הנאסר משום סייג וגדר איסור אבל בכה"ג קילא טובא וא"כ הא אפילו באיסורא דאורייתא הוי ס"ל לראב"ד ז"ל בב"ח דטעם כעיקר לכ"ע אפ"ה סגי לשער באומד יפה ועמ"ש ח' רשב"א בחולין צ"ו ע"א ד"ה הא דאבעי' להו מכ"ש דיש להקל הכא ועוד מאן לימא לן דאיכא סכנה בכה"ג דוקא במטווי או מבשל להו ממש או אכול להו בעיני' אבל ע"י עירוי דאפשר אינו מבשל כלל אלא מבליע ומפליט ומבלבל הטעמים מאן לימא לן דגזרו בזה ואפי' בזמניהם והרי אנו נוהגים להקל להדי' לאכול בשר בכלי דגים בני יומן אפי' באותה הסעודה ע"י הדחה בעלמא אלמא קים לן דליכא סכנתא בבבלבול טעמי בעלמא ובאמת ראיתי נוהגין כן להקל מגדולי הוראה ולהקל שומעין ומ"מ אם בא ושואל גם על השומן הנקרא יש לעיי' בו קצת עכ"פ אולי אם ישבר חתיכת שומן קרוש ההוא ימצא קצת ממי המרק ביני אטפי ואז יש לאסור בוודאי אבל אם א"א לעמוד עליו נראה דאין להחמיר כ"כ הנה הארכתי קצת לכבודו הכ"ד א"נ. מ"ד יום א' דר"ח כסליו תקצ"ב לפ"ק. משה"ק סופר מפפד"מ.

16) ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק יד

ולא תבקש ממני שיסכים כל מה שזכרוהו מענין התכונה למה שהענין נמצא, כי החכמות הלמודיות היו בזמנים ההם חסרות, ולא דברו בהם על דרך קבלה מן הנביאים